

*Știința istoriei - formă fundamentală de cunoaștere
a trecutului. In honorem Ion Șișcanu - 70,*
Editura Galați University Press, 2022, 577 p.

Cu prilejul împlinirii onorabilei vârste de 70 de ani, distinsului profesor-universitar și cercetător Ion Șișcanu îi este dedicat un volum colectiv, publicat sub auspiciile Institutului de Istorie, Universității de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul și Universității „Dunărea de Jos” din Galați, sub coordonarea dr. hab., conf. univ. Gheorghe E. Cojocaru, dr. hab., conf. univ. Sergiu Cornea și dr. hab., conf. univ. Nicolae Enciu.

Volumul este inaugurat cu trei texte de omagiere, semnate de Gheorghe Cojocaru, Nicolae Enciu, Ioan Bolovan și Ludmila Chiciuc, care conțin note biografice și informații despre cariera didactico-științifică și managerială ale reputatului istoric. Astfel, aflăm că, Ion Șișcanu după finalizarea studiilor la Facultatea de Istorie a Universității de Stat din Chișinău, a activat la catedră, în calitate de cadru didactic, mai întâi, la Universitatea Tehnică din Moldova, apoi la Universitatea Pedagogică „Ion Creangă”, unde a parcurs calea de la asistent universitar la cea de lector superior și conferențiar, pentru a deveni profesor universitar în 1999. De rând cu activitatea didactică a desfășurat și o vastă activitate managerială, în calitate de director-adjunct al Institutului de Istorie al AȘM (1991-1998), șef al Departamentului de Cercetare-Dezvoltare al Ministerului Educației și Științei al Republicii Moldova (1999), rector al Universității de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul (1999-2006).

În calitate de cercetător, Ion Șișcanu a studiat și a publicat materiale și documente privind raporturile sovieto-române din perioada 1939-1940, precum și valoroase lucrări referitoare la evenimentele derulate între Prut și Nistru în vara anului 1940, ceea ce a contribuit la reconstituirea adevărului istoric privind raptul teritorial al Basarabiei de către URSS sau colectivizarea în RSSM. Printre aceste lucrări pot fi menționate: „Raptul Basarabiei: 1940” (1993), „Deșțărânierea bolșevică în Basarabia” (1994), „Uniunea Sovietică - România. 1940 (1995), „Basarabia în contextul relațiilor sovieto-române” (2007). De asemenea, a elaborat manuale și sinteze la Istoria Românilor, culegeri de studii de istorie contemporană.

Partea a doua a volumului inserează studiile a 35 de autori din Republica Moldova și România privind istoria modernă și contemporană a românilor. Pri-

mul studiu, „Specificul genezei și evoluției relațiilor capitaliste în Rusia (mijlocul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea), semnat de prof. univ. dr. hab. *Valentin Tomuleț*, se ocupă de tranziția Rusiei de la medieval la modern. Autorul subliniază că acesta este un subiect complicat și controversat, deoarece procesele istorice din țările Europei Occidentale nu pot fi comparate cu cele din Rusia. Deși Rusia a împrumutat anumite elemente ale sistemului capitalist (modern) din țările Europei Occidentale, a evitat modelul clasic, care nu putea fi aplicat din cauza prezenței sistemului iobăgiei. În plus, trecerea Rusiei de la medieval la modern a fost generată și de diversitatea condițiilor natural-geografice și social-economice a teritoriului imens al statului, cu un amalgam de relații prefeudale și feudal-patriarhale.

Următoarele patru studii tratează subiecte legate de secolul al XIX-lea. Astfel, cercetătorul *Nicolae Fuștei*, în articolul „Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni și problema mănăstirilor închinat”, scoate la lumină activitatea acestui mitropolit moldo-valah împotriva abuzurilor egumenilor greci ai mănăstirilor închinat din Țara Moldovei, inclusiv, din Basarabia.

În studiul „Basarabia în descrierea ofițerului englez E. Renouard James (1856), prof. univ. dr. *Constantin Ardeleanu* pune în circulație un document puțin cunoscut privind activitatea comisiei de trasare a frontierei din sudul Basarabiei după Congresul de Pace de la Paris, din 1856. Acesta include fragmente din memoriile lui Renouard James, inginer militar britanic, implicat în munca de cercetare topografică pe teren și apoi în realizarea hărților noii frontiere ruso-otomane. Fragmentele respective prezintă detalii ale activității comisiei de delimitare a frontierelor, precum și informații despre peisajele sudului Basarabiei și Chișinăului.

Dr. hab. *Constantin Ungureanu*, în studiul „Locuitorii Bucovinei și Basarabiei la hotarul secolelor XIX-XX”, propune o analiză comparativă a proceselor demografice din cele două provincii românești aflate sub ocupație străină, arătând că autoritățile austriece și ruse au stimulat strămutarea organizată și colonizarea populațiilor de diferite etnii în Bucovina și în Basarabia. În Bucovina această politică a favorizat apariția unor colonii ale germanilor, ungarilor, lipovenilor și slovacilor. Extinderea colonizărilor a fost mult mai mare în sudul Basarabiei, populat de imigranți transdanubieni (bulgari, găgăuzi), de germani din Ducatul Varșoviei și din alte state germane, precum și de țărani ruși și ucraineni. Din acest motiv, la mijlocul secolului al XIX-lea cele două provincii au fost transformate în entități multietnice, dar în care elementul românesc avea o pondere absolută sau relativă. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea procesele migraționiste nu au fost la fel de mari ca în prima jumătate, iar creșterea numerică a populației s-a datorat sporului natural.

În articolul „Unele aspecte privind mișcarea națională din Basarabia în anul 1917”, prof. univ. d. hab. *Ion Eremia* analizează contextul în care a avut loc cristalizarea mișcării naționale în Basarabia, odată cu abdicarea țarului Nicolai al II-lea

de la tronul Imperiului Rus la începutul lunii martie 1917 și formarea Guvernului Provizoriu. Autorul arată măsurile întreprinse de Guvernul Provizoriu în problema națională, care emite la sfârșitul lunii septembrie 1917 un act de recunoaștere a dreptului la autodeterminare pentru toate naționalitățile, precum și a dreptului utilizării limbilor materne în toate sferile de activitate. Este subliniat rolul evenimentelor revoluționare din Rusia din primăvara-vara anului 1917 asupra amplificării mișcării naționale din Basarabia, al cărei corolar a fost inaugurarea Sfatului Țării la 2 decembrie și proclamarea Republicii Democratice Moldovenești. De asemenea, arată că textul Declarației Sfatului Țării din 2 decembrie 1917 nu indică faptul că Republica Democratică Moldovenească recunoaște guvernul bolșevic de la Petrograd. Potrivit autorului, documentele atestă că „ideea principală care a condus în acea perioadă elita politică basarabeană era desprinderea totală față de Rusia”.

Perioada dintre cele două războaie mondiale este reflectată în 14 studii, care acoperă o mare varietate de subiecte. Referindu-se la acest segment temporal, *Nicolae Enciu*, în studiul „Considerații privind locul și rolul perioadei interbelice în istoria contemporană a românilor”, face o serie de clarificări teoretice cu privire la termenul „perioada interbelică”, definind cadrul cronologic și periodizarea acesteia. Astfel, menionează că începutul perioadei interbelice are ca dată inițială votul Sfatului Țării din 27 martie/9 aprilie 1918 de unire a Basarabiei cu România, iar ca dată finală – zilele de 26-28 iunie 1940, când URSS a adresat două note ultimative României, prin care era somată să cedeze Basarabia și nordul Bucovinei. Cu toate acestea, potrivit autorului, expresia „perioada interbelică” nu trebuie interpretată „în sens strict cronologic”, ci mai degrabă în termeni de progres și eforturi de modernizare a societății românești din acel moment. Mai mult, această expresie „nu acoperă, în niciun caz, o perioadă istorică omogenă, unitară și compactă, existând o indiscutabilă posibilitate și necesitate de secționare a acesteia în subetape, cu particularitățile distinctive”. În pofida unor opinii divergente, anii 1918-1940 au reprezentat, așa cum concluzionează N. Enciu, „o perioadă fastă în istoria poporului român, un reper pentru generațiile următoare, expresia acelei evoluții pozitive fiind inclusiv dezvoltarea învățământului, științei și culturii”.

Subsumată problematicii perioadei interbelice, contribuția prof. univ. dr. *Lucian Leuștean* „De ce nu se putea reîntemeia România ca un stat federal (1918-1923)” este o încercare de a răspunde opiniilor unor istorici care consideră că în 1918 sau în perioada imediat următoare România trebuia federalizată. Autorul subliniază că în acel moment „dilema adevărată nu era în a alege între un stat unitar și unul federal, ci aceea privind existența sau dezmembrarea noului proiect statal românesc”. După unire, situația din România, dar și din țările vecine, era extrem de complexă, ceea ce nu permitea ca un astfel de proiect să fie realizat. Existența unor tensiuni și conflicte între statele continentului european după încheierea Marelui Război în noiembrie 1918, care „s-au transformat în

mici războaie locale, în unele din care România a fost parte activă, dificultatea trasării noilor frontiere ale României” conform Tratatului de Pace de la Paris și disfuncționalitățile majore în apărarea respectivelor granițe, au fost obstacolele „reale și de nedepășit într-un răstimp scurt din calea unificării propriu-zise” etc. Mai mult, conchide autorul, această evoluție pe calea federalizării României nu era în spiritul epocii, deoarece în acel moment autonomiile „nu erau deloc încurajate, fiind considerate dizolvante și periculoase”.

Prof. univ. dr. Gheorghe Onișoru continuă tematica interbelică în articolul „O pagină din istoria României Mari: aplicarea doctrinei *prin noi înșine*”, dezvăluind modul în care a fost pusă în practică doctrina respectivă de către guvernul liberal, condus de Ionel Brătianu, din anii 1922-1926. Aceasta s-a materializat prin adoptarea Constituției în 1923, a altor legi importante, cum ar fi legea învățământului primar obligatoriu din iulie 1924 sau cea privind reforma administrativă din iunie 1925.

Problema relațiilor bilaterale italo-române, care au devenit tensionate după semnarea la 28 octombrie 1920 la Paris a Tratatului Basarabiei, este analizată în articolul „Tratatul Basarabiei din 28 octombrie 1920 și problema exproprierii supușilor italieni”, semnat de conf. univ. dr. *Silvia Corlăteanu-Granciuc*. Autoarea relevă impactul politicii de expropriere a marilor latifundiari, absenței și supușilor străini, din care făceau parte și supușii italieni, ca urmare a reformei agrare din România, inclusiv, din provincia românească Basarabia din anii 1918-1924, asupra acestor relații. Problema exproprierilor, chiar dacă nu a fost o problemă de principiu în relațiile bilaterale italo-române, a fost folosită ca instrument de negociere și presiune, marcând procesul complicat de recunoaștere de către Italia a unirii Basarabiei cu România.

În contribuția intitulată „Convorbirile Sturza – Stomoniakov de la Riga, din 6-20 ianuarie 1932”, *Gheorghe E. Cojocaru* aduce în atenția publicului sinuozițiile negocierilor româno-sovietice privind pactul de neagresiune, a cărui temă principală a fost chestiunea Basarabiei. Refuzul părții sovietice de a recunoaște unirea Basarabiei cu România și a Nistrului ca frontieră estică a României, insistând ca în textul pactului să fie inclusă formularea privind „disputele teritoriale și alte dispute existente”, a dus la suspendarea negocierilor.

Cristina Gherasim examinează concepția lui Nicolae Iorga privind studierea istoriei prin prisma mentalităților, iar Ludmila Chiciuc relevă contribuția istoricului Alexandru Boldur la constituirea Institutului Social Român în Basarabia în anii 1934-1940.

Lucia Sava abordează o temă privind imaginarul colectiv în studiul „Simboluri ale puterii în spațiul urban al Chișinăului: Monumentul țarului Alexandru I și cel al regelui Ferdinand I”.

Pavel Moraru analizează activitatea organelor de securitate sovietice din iunie 1940, documentând anvergura militară și represivă a operațiunii de ocupare a Basarabiei. În același registru tematic este și studiul conf. univ. dr. hab. Sergiu

Cornea care cercetează acțiunile propagandistice ale operațiunii militare sovietice de anexare a Basarabiei în lunile iunie-iulie 1940.

Prof. univ. dr. hab. Anatol Petrencu relevă funcționarea mașinii represive staliniste din RSSM în anii 1940-1941, analizând dosarul de urmărire penală a lui Nicolae Panfilov, cetățean român de etnie rusă, arestat pentru „activitate contra-revoluționară” de către organele NKVD la 7 august 1940.

În studiul „Aspecte privind situația minorităților naționale din România în anul 1943”, semnat de prof. univ. dr. Ioan Scurtu, se arată că minoritățile naționale din România în perioada de referință au avut o situație diferită, datorită unor factori de ordin intern și extern, precum și evoluției războiului.

Perioada postbelică din istoria RSSM este reflectată în cuprinsul a 13 studii care tratează subiecte variate. Astfel, conf. univ. dr. Anatol Țăranu analizează situația sănătății publice din anii 1944-1946, relevând anvergura bolilor contagioase, a mortalității infantile din anii 1944-1946, dar și situația epidemiologică care s-a suprapus peste criza alimentară, ca urmare a politicii fiscale a regimului sovietic. Autorul conchide că „toate acestea au favorizat catastrofa umanitară din anii 1946-1947, când pe motiv de foamete în RSSM au murit peste 200.000 de oameni”.

Problema edificării etnoculturale „moldovenești” este reflectată în mai multe studii. Textul acad. Valeriu Pasat „Problema identitară în RSS Moldovenească în anii stalinismului târziu” reflectă modul în care autoritățile sovietice au impus populației românești din Basarabia identitatea „moldovenească” după ocuparea în iunie 1940 și instituționalizarea regimului sovietic.

În studiul „Demolarea identității românești din RSSM în primul deceniu postbelic” Elena Negru și Gheorghe Negru propun o analiză privind instrumentalizarea urii autorităților sovietice împotriva purtătorilor conștiinței naționale românești în fosta Basarabie și anihilarea așa-zisilor „naționaliști moldo-români”, care includ funcționari, cadre didactice, scriitori, și grupuri mari de țărani. Autorii menționează că pe parcursul anilor 1944-1953 au fost condamnate zeci de mii de persoane pentru fapte de „colaboraționism”, „naționalism”. Miza campaniei represive continue împotriva intelectualității și țăranilor era eradicarea conștiinței naționale românești și impunerea, prin intermediul instituțiilor propagandei și a măsurilor coercitive, a unei noi identități sovietice „moldovenești”.

Următoarele studii prezintă aspecte ale constituirii învățământului universitar din RSSM. Ion Valer Xenofontov, în articolul „Constituirea Institutului de Stat de Medicină din Chișinău”, își propune să elucideze, după cum sugerează și titlul, transferarea Institutului de Medicină de la Kizlovodsk la Chișinău și fondarea pe baza acestuia a Institutului de Medicină din Chișinău, în august 1945. Liliana Rotaru propune în studiul „Provincialism vs pragmatism” o analiză a reorganizării învățământului universitar din RSSM prin deschiderea, în august 1953, a Institutului Pedagogic din Cahul.

Tema economică a perioadei „dezghețului” hrușciovist este abordată în studiul „Transformări economice și administrative în RSSM în perioada anilor 1959-1965”, semnat de Virgiliu Bârlădeanu. Marius Tărăță în contribuția intitulată „Politicile PCUS în domeniul industriei în RSS Moldovenească, 1953-1964”, prezintă planurile dezvoltării industriei grele, a managementului întreprinderilor aferente industriei și politica de cadre.

Problema Basarabiei în relațiile României socialiste cu URSS este un alt subiect reflectat în textele inserate în acest volum omagial. Astfel, în studiul „Problema Basarabiei pe agenda relațiilor la nivel înalt româno-sovietice. 1964-1984” dr. cercet. Vasile Buga relevă apariția în anul 1964 a problemei în cauză și evoluția disputei româno-sovietice pe această temă pe parcursul a două decenii.

În contribuția „Tratarea istoriei între discursul comunist și cel național” dr. cerc. Ion Constantin indică rolul revirimentului istoriografic din România de la începutul anilor 1960 asupra tratării istoriei naționale, ceea ce a facilitat aducerea în discuție a chestiunii basarabene, inclusiv publicarea de lucrări care făceau referiri la unirea Basarabiei cu România la 27 martie 1918.

Mihai Țurcanu în studiul „Tentative «progresiste» de dezrădăcinare a identității naționale românești în Moldova de Est (1964-1985) realizează o radiografie a politicii de deznaționalizare, prin prisma bilingvismului și educației, a proceselor de asimilare etnică, ale falsificării istoriei și dezvoltării „limbii moldovenești”, a represiunilor.

Articolul Liliane Corobca „Predarea istoriei recente în Federația Rusă” reflectă procesul de revizuire a manualelor școlare după 1991 și diversele proiecte de unificare a acestora. Autoarea prezintă conținutul manualelor și modul în care sunt interpretate principalele teme, făcând o analiză comparativă cu textele manualelor din alte țări.

Prin studiile pe care le inserează și varietatea de subiecte abordate cu acribie științifică de către autori, informația bogată, volumul dedicat profesorului Ion Șișcanu nu este doar un dar pentru omagiat, ci și un instrument util pentru specialiști și o sursă de informații pentru toți cei interesați de istoria românilor.

* **Elena Negru**, doctor în istorie, cercetător științific coordonator la Institutul de Istorie.